ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Нікіфорової Анастасії Юріївни «Діяльність правоохоронних органів щодо запобігання створенню непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» (галузь знань 26 «Цивільна безпека»)

Дисертація Нікіфорової А.Ю. «Діяльність правоохоронних органів щодо запобігання створенню непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 262 – «Правоохоронна діяльність» (галузь знань 26 «Цивільна безпека») виконана в науково-дослідній лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка. Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Донецького державного університету внутрішніх справ (28 листопада 2023 року протокол № 6).

Висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Нікіфорової А.Ю. «Діяльність правоохоронних органів щодо запобігання створенню непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань» підготовлений за результатами попереднього розгляду цієї дисертації та публічної презентації Нікіфоровою А.Ю. наукових результатів зазначеної дисертації, який відбувся 14 вересня 2026 року (протокол спільного засідання науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка, кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ). Рецензенти:

1) Груздь О.І. кандидат юридичних наук, завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ;

2) Литвиненко О.Г. доктор філософії з права, доцент, заступник декана факультету з освітньої та науково-дослідної діяльності факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ.

1. Обґрунтування вибору теми дослідження

Актуальність теми дослідження «Діяльність правоохоронних органів щодо запобігання створенню непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань» обумовлюється, перед усім, тим, що забезпечення національної безпеки, громадської безпеки та правопорядку є одним із пріоритетних напрямів державної політики України, реалізація якого безпосередньо пов'язана з ефективністю діяльності правоохоронних органів. Особливої актуальності зазначені завдання набувають в умовах повномасштабної збройної агресії проти України, запровадження правового режиму воєнного стану, посилення внутрішніх і зовнішніх загроз державному суверенітету, територіальній

цілісності та конституційному ладу держави. За таких обставин особливого значення набуває протидія суспільно небезпечним проявам, здатним спричинити дестабілізацію суспільно-політичної ситуації, порушення громадського порядку та створення додаткових загроз функціонуванню державних інституцій.

Одним із таких небезпечних явищ є створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. З урахуванням цього, встановлення кримінальної відповідальності за вказані діяння у ст. 260 КК України є обґрунтованим законодавчим рішенням.

Водночас ефективне запобігання створенню не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань не може обмежуватися виключно застосуванням кримінально-правових засобів реагування на вже вчинені кримінальні правопорушення. Воно потребує формування комплексної системи превентивної діяльності, спрямованої на своєчасне виявлення та нейтралізацію криміногенних детермінант, встановлення осіб, схильних до організації та участі в незаконних формуваннях, виявлення відповідних намірів на ранніх стадіях їх реалізації, а також усунення умов, що сприяють виникненню та функціонуванню таких структур.

З огляду на викладене, актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена суспільною небезпечністю створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, необхідністю поглиблення теоретичних і прикладних засад правоохоронної діяльності у сфері запобігання цьому явищу, наявністю потреби в удосконаленні нормативно-правового, організаційного та кримінологічного забезпечення відповідної діяльності правоохоронних органів, а також необхідністю розроблення науково обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності її здійснення в сучасних умовах.

2. Наукова новизна, теоретичне та практичне значення результатів дисертації

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших монографічних досліджень в якому реалізовано теоретико-прикладний підхід до діяльності правоохоронних органів щодо запобігання створенню непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань із визначенням шляхів реалізації низки праксеологічних завдань в умовах воєнного стану. До найбільш значущих наукових положень, що визначають новизну дисертації, належать такі:

вперше:

– розроблено комплексну методику діяльності правоохоронних органів щодо запобігання створенню НЗВЗФ в умовах воєнного стану, яка ґрунтується на характеристиці діянь, передбачених ст. 260 КК України, та охоплює: кількісні й якісні показники, що характеризують їх стан і тенденції; детермінанти, що зумовлюють створення та функціонування НЗВЗФ; значущі ознаки організаторів, керівників та інших учасників, зокрема готовність діяти в організаційній структурі військового типу на засадах єдиноначальності, підпорядкованості та дисципліни, проходити військову, стройову чи фізичну

підготовку й виконувати визначені керівництвом завдання; систему суб'єктів запобігання, їхню компетенцію та взаємодію; узгоджений комплекс правових і організаційних заходів запобігання;

– узагальнений зарубіжний досвід дозволив сформувати комплексну організаційно-аналітичну модель діяльності правоохоронних органів щодо запобігання створенню НЗВЗФ в умовах воєнного стану, яка поєднує постійне міжвідомче оцінювання загроз за методологією SOCTA, партнерську взаємодію поліції з військовими адміністраціями та територіальними громадами, OSINT-аналіз, узагальнення інформації про вербування, фінансування, озброєння, транскордонні переміщення і цифрову координацію, а також застосування методів community policing, ситуаційного та просторового запобігання з метою нейтралізації організаційної, кадрової, фінансової, матеріально-технічної й інформаційної інфраструктури НЗВЗФ та відновлення безпечного середовища на деокупованих і прифронтових територіях;

– запропоновано програмно-правовий механізм запобігання створенню НЗВЗФ в умовах воєнного стану й післявоєнного відновлення України шляхом розроблення та прийняття комплексу взаємоузгоджених стратегічних і планових документів (Стратегія протидії злочинності в Україні до 2035 р., Комплексний план запобігання кримінальним правопорушенням на 2027–2035 рр., регіональні плани запобігання створенню НЗВЗФ), положення яких мають ураховувати безпекову специфіку прифронтових, прикордонних і деокупованих територій;

– науково доведено доцільність запровадження у оперативно-розшукову практику запобігання створенню НЗВЗФ стратегії випередження, яка передбачає такі напрями: пошуковий – виявлення та припинення дій із добору й вербування учасників, формування системи командування та підпорядкування, організації військової підготовки, фінансування, озброєння й матеріально-технічного забезпечення; установлення організаторів, керівників, інших учасників, зовнішніх координаторів і каналів цифрового управління; виявлення місць підготовки та зберігання зброї, перекриття каналів її незаконного переміщення; викриття способів маскування НЗВЗФ під виглядом зовнішньо правомірної діяльності, приховування персонального складу, ресурсної бази та засобів зв'язку, а також недопущення відновлення законспірованих осередків на деокупованих територіях; перевірочний – перевірка інформації в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів на територіях ведення бойових дій, у прифронтових, прикордонних і деокупованих районах; інформаційно-аналітичний – одержання, систематизація та оцінювання відомостей про організацію та діяльність НЗВЗФ;

удосконалено:

– поняття «воєнізоване формування» – стійке об'єднання трьох і більше осіб, що має організаційну структуру військового типу, «збройне формування» – воєнізоване формування, яке незаконно має на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю. Визначальними ознаками таких формувань визнано відсутність передбаченої законами України правової підстави для їх створення, стійкість, об'єднання трьох і більше осіб, організаційну структуру військового типу, єдиноначальність, підпорядкованість,

дисципліну, проведення військової, стройової або фізичної підготовки, а для збройного формування – також незаконну наявність придатної для використання зброї, що забезпечує їх відмежування від законних оборонних, добровольчих, ветеранських, спортивних і громадських об'єднань;

– кримінально-правове забезпечення запобігання створенню НЗВЗФ в умовах воєнного стану шляхом доповнення ст. 260 КК України нормою (нова ч. 6), яка передбачатиме відповідальність за діяння, визначені ч.ч. 1–3 цієї статті, вчинені з використанням умов воєнного стану або збройного конфлікту в інтересах держави-агресора, її збройних формувань чи окупаційної адміністрації, якщо вони не містять складу кримінального правопорушення, за яке передбачено більш суворе покарання;

– систематизацію детермінант створення НЗВЗФ в умовах воєнного стану шляхом їх розподілу на: макрорівень – із розмежуванням об'єктивних (збройна агресія, тимчасова окупація, зовнішнє управління, руйнування інфраструктури, поширення незаконної зброї, переміщення населення, послаблення державного контролю над окремими територіями) та суб'єктивних чинників (делегітимація органів державної влади, поширення антидержавних установок та збройного насильства, деформація правосвідомості й зниження довіри до державних інституцій); мезорівень – із виокремленням воєнно-безпекових, соціально-економічних, організаційно-правових та інформаційно-технологічних чинників, пов'язаних із формуванням командної вертикалі, вербуванням та підготовкою учасників, фінансуванням, озброєнням, координацією і транскордонним постачанням ресурсів; особистісний рівень – сукупність морально-психологічних чинників, що визначають механізм залучення особи до створення та діяльності НЗВЗФ;

– праксеологічне розуміння пошукових ознак створення й діяльності НЗВЗФ, що охоплює: встановлення фактів організації, комплектування, підготовки, фінансування, озброєння або іншого забезпечення НЗВЗФ; виявлення зброї, боєприпасів, вибухових речовин, військової техніки, документів, цифрових носіїв, засобів зв'язку та інших предметів, пов'язаних із функціонуванням формування; встановлення осіб, які можуть бути організаторами, керівниками, учасниками, фінансовими посередниками, постачальниками, свідками або потерпілими від діяльності НЗВЗФ;

дістало подальший розвиток:

– теоретичне розуміння об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 260 КК України, відповідно до якого його основним безпосереднім об'єктом незалежно від обстановки вчинення є громадська безпека, водночас створення та діяльність НЗВЗФ під час воєнного стану в інтересах держави-агресора поряд із громадською безпекою створюють безпосередню загрозу державному суверенітету, конституційному ладу, обороноздатності й територіальній цілісності України;

– науковий підхід до криміналізації діяльності НЗВЗФ, що забезпечує можливість реагування з моменту фактичного утворення автономної організованої структури силового типу, яка набула передбачених ст. 260 КК

України ознак, до вчинення її учасниками нападів, терористичних актів, диверсій, воєнних або інших тяжких чи особливо тяжких злочинів;

– визначення сучасних способів створення та забезпечення діяльності НЗВЗФ, до яких віднесено дистанційне вербування учасників, цифрову координацію, інформаційно-пропагандистське супроводження, використання електронних платіжних інструментів, надання транспортних, логістичних і комунікаційних ресурсів; обґрунтовано, що відповідні дії необхідно враховувати не як самодостатній доказ участі у НЗВЗФ, а під час установлення фактичної ролі кожної причетної особи та відмежування участі від створення, керівництва, фінансування, істотного сприяння чи пособництва;

– рекомендації до організації міжнародного співробітництва у запобіганні створенню НЗВЗФ, що передбачає використання захищеного інформаційного обміну через мережевий застосунок Європолу SIENA, обліків і каналів Інтерполу, механізмів Європолу та Євроюсту, можливостей спільних слідчих груп, OSINT-аналізу для виявлення транскордонних каналів вербування, фінансування та озброєння, встановлення зовнішніх координаторів і способів цифрової координації НЗВЗФ, а також узгодження заходів із припинення використання таких формувань у воєнних цілях;

– характеристика сучасного стану і тенденцій створення НЗВЗФ, відповідно до якої зменшення кількості облікованих за ст. 260 КК України правопорушень в умовах воєнного стану поєднується зі збереженням високого рівня їх суспільної небезпечності, зумовленого зовнішнім управлінням, інтеграцією до військово-окупаційного механізму держави-агресора, багатофункціональністю, поєднанням політичної та корисливої мотивації, цифровізацією вербування і координації, ускладненням установлення та притягнення до відповідальності організаторів і зовнішніх координаторів, а також ризиком відновлення законспірованих осередків на деокупованих і прифронтових територіях, що потребує диференціації правового реагування з урахуванням характеру участі, виконуваної ролі та фактичного внеску кожної особи;

– структурно-функціональний підхід до диференціації осіб, які створюють НЗВЗФ, беруть участь у їх діяльності, керують ними, фінансують їх, постачають їм зброю, боєприпаси, вибухові речовини чи військову техніку або у складі таких формувань беруть участь у нападах, шляхом виокремлення їх соціально-демографічних, соціально-рольових, кримінально-правових і морально-психологічних ознак та розподілу на ситуаційний, залежний, ідейний і професійний типи, що дозволило встановити особливості мотивації, ступінь добровільності, функціональну роль і фактичний внесок особи, а також вплив воєнного стану, тимчасової окупації, пропаганди, групової залежності, спеціальної підготовки й доступу до зброї на залучення особи до НЗВЗФ.

Наукова обґрунтованість сформульованих у дисертації положень, висновків і рекомендацій забезпечується належною аргументованістю проведеного дослідження та їх відповідністю фундаментальним положенням науки кримінології. Усі питання, що охоплюються предметом дослідження, ґрунтуються на належній нормативно-правовій і теоретичній базі.

Достовірність отриманих наукових результатів забезпечується, в тому числі, використанням у дисертаційній роботі сукупності загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, зокрема: діалектичний – для дослідження створення та діяльності НЗВЗФ, їх суспільної небезпечності в умовах воєнного стану й діяльності правоохоронних органів щодо запобігання таким формуванням як цілісної теоретико-прикладної проблеми (розділи 1–3); історико-правовий – під час розкриття становлення та розвитку кримінально-правової заборони створення НЗВЗФ, наукових поглядів і правозастосовної практики (підрозділи 1.1, 1.2); формально-логічний – для уточнення поняття та систематизації ознак НЗВЗФ, їх відмежування від законних формувань і суміжних кримінальних правопорушень, визначення сучасного стану, тенденцій, детермінант та особливостей осіб, причетних до їх створення і діяльності (підрозділ 1.2, розділ 2); системно-структурний – для дослідження детермінант, що впливають на створення НЗВЗФ, надання характеристики осіб, причетних до їх створення й діяльності, а також визначення системи заходів запобігання (підрозділи 2.2, 2.3, 3.1, 3.2); порівняльно-правовий – для узагальнення зарубіжного законодавства та практики діяльності правоохоронних органів щодо запобігання створенню НЗВЗФ і визначення можливостей їх упровадження в Україні (підрозділи 1.3, 3.1, 3.2); логіко-юридичний – для обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення ст. 260 КК України, формування системи програмно-стратегічних документів та алгоритму діяльності правоохоронних органів (підрозділи 1.2, 3.1, 3.2); соціологічний (анкетування та узагальнення експертних оцінок) – для вивчення думок слідчих, оперативних працівників Національної поліції України, а також оцінювання запропонованих заходів запобігання (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2); статистичний – під час опрацювання офіційної статистичної інформації, кількісного та якісного аналізу одержаних емпіричних даних і встановлення тенденцій створення та діяльності НЗВЗФ упродовж 2014–2025 рр. (підрозділи 2.1–2.3, 3.2).

Дисертація написана грамотною українською мовою, оформлена відповідно до вимог наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 року № 759) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації». Мовностилістична культура роботи достатньо висока. Список використаних літературних джерел, а також посилання на них у тексті дисертації оформлені з дотриманням встановлених вимог.

Практичне значення отриманих наукових результатів полягає у тому, що викладені у дисертації наукові результати дослідження впроваджено та можуть бути використані у:

– законодавчій діяльності – під час підготовки пропозицій щодо внесення змін і доповнень до кримінального законодавства в частині уточнення ознак НЗВЗФ, диференціації відповідальності за їх створення, керівництво, фінансування та участь у діяльності, а також удосконалення підстав звільнення від кримінальної відповідальності;

– практичній діяльності правоохоронних органів України – для вдосконалення відомчих нормативно-правових актів, міжвідомчих алгоритмів

взаємодії, методичних рекомендацій щодо виявлення і припинення створення НЗВЗФ;

– освітньому процесі – під час підготовки лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів із кримінології, кримінального права, поліцейської діяльності, оперативно-розшукової діяльності, а також проведення відповідних видів занять і підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів України.

3. Наукові публікації, у яких висвітлено основні результати дисертаційного дослідження, та повнота їх опублікування

Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації відображено у наукових публікаціях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, тезах наукових доповідей, серед яких:

1. Нікіфорова А. Ю. Характеристика лідерів та інших учасників створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. *Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика*. 2024 № 3. С. 42–46.

2. Нікіфорова А. Ю. Криміналізація створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 4. С. 309–313.

3. Нікіфорова А. Ю. Зарубіжний досвід діяльності правоохоронних органів у запобіганні створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 5. С. 409–413.

4. Нікіфорова А. Ю. Заходи запобігання створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2025. Вип. 6. С. 357–361.

5. Нікіфорова А. Ю. Особливості створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань в умовах збройного конфлікту. Сучасні виклики та загрози системі національної стійкості України: тези наук.-практ. конф. (Вінниця, 20 черв. 2025 р.). Вінниця: Zenodo, 2025. С. 350–353.

6. Нікіфорова А. Ю. Організаційні заходи запобігання створенню не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Глобальні виклики сучасності та шляхи їх вирішення: науковий і практичний дискурс: зб. матеріалів наук. практ. конф. (Вінниця, 20 берез. 2026 р.) Вінниця: «ГО ЦНДІ», 2026. С. 142–146.

7. Нікіфорова А. Ю. Використання зарубіжного досвіду у запобіганні створенню не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Людина, право, держава: правові та соціально-психологічні виміри: зб. матеріалів наук. практ. конф. (Вінниця, 15 трав. 2026 р.). Вінниця: «ГО ЦНДІ», 2026. С. 191–194.

Усі публікації виконані відповідно до теми дисертації, містять оригінальні результати без дублювання, опубліковані у виданнях, кількість та рівень яких

відповідають вимогам чинного законодавства та нормативним актам МОН України щодо оприлюднення результатів дисертаційних досліджень.

Таким чином, опублікування результатів дисертації Нікіфорової А.Ю. відповідає вимогам, встановленим Порядком присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами).

Загальний висновок

Дисертація Нікіфорової Анастасії Юріївни «Діяльність правоохоронних органів щодо запобігання створенню непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань» є завершеним науковим дослідженням, що містить висновки, пропозиції і рекомендації, які мають певний ступінь наукової новизни, а також теоретичне і практичне значення для наук кримінально-правового циклу.

Дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, освітньо-науковій програмі «Правоохоронна діяльність» ДонДУВС.

Автор дисертації – Нікіфорова Анастасія Юріївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 262 – «Правоохоронна діяльність».

Головуючий на засіданні
науково-дослідної лабораторії з проблем
запобігання кримінальним правопорушенням
навчально-наукового інституту підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної поліції
імені Е.О. Дідоренка
доктор юридичних наук, професор **Тимур ЛОСКУТОВ**

19 вересня 2026 року

Підпис головного наукового співробітника науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ Тимура Лоскутова засвідчую.

Т.в.о. начальника відділу
документування службової діяльності **Вікторія МЕЛЬНИК**